

สังข์ทองตอนกำเนิดพระสังข์: กรณีศึกษาสุวรรณสังฆชาดกสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์

ศุภรัช คุ่มครอง * และสุปาณี พัดทอง

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Sangthong Kamnerd Prasang: A case study of Suwannasang Chadok Sangtong Royal Writings and Kamnerd Prasang Tale

*Suppatat Khumkrong * and Supanee Patthong*

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 27 January 2020

Revised 1 June 2020

Accepted 20 July 2020

คำสำคัญ

สังข์ทอง

สุวรรณสังฆชาดก

สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์

กำเนิดพระสังข์

Keywords:

Sangthong

Suwannasang Chadok

Sangtong Royal writing

Kamnerd Prasang

บทคัดย่อ

สังข์ทอง เป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในสังคมไทยและในแถบเอเชียมา ยาวนาน โดยปรากฏในรูปแบบและสำนวนต่าง ๆ จำนวนมาก บทความนี้ มุ่งศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องสังข์ทองสำนวนต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ ต่างสมัยกันได้แก่ สุวรรณสังฆชาดก สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ และ นิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ซึ่งยังไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน ในด้านจุดมุ่งหมาย การแต่ง รูปแบบ ฉันทลักษณ์ ชื่อตัวละคร ฉาก และเนื้อเรื่อง ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบ ฉันทลักษณ์ ชื่อตัวละคร ฉาก และเนื้อเรื่องของสังข์ทอง แต่ละสำนวนนั้นมีทั้งความเหมือนและต่างกันตามวัตถุประสงค์การแต่ง เช่น มีการดัดแปลง เติมแต่ง และตัดเนื้อหา ผลการศึกษานี้ทำให้เห็นถึง การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องสังข์ทองที่ข้ามผ่านยุคสมัย ทั้ง ยังทำให้เห็นว่าสังข์ทองเป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่า ไม่สูญหายไปตาม กาลเวลา

* Corresponding author

E-mail address:

suppatat.k@hotmail.com

Abstract

Sangthong has been a folktale that has been widespread in Thai society and some other areas in Asia for a long time. It appeared in many forms and many styles of writing. This article's aim was to study and compare the various versions of *Sangthong* that were produced in different times. Those versions were *Suwannasang Chadok*, *Sangthong* in the royal version and *The Tale of Kamnerd Prasang* which has never been studied before. This article studied the purposes, forms, characters' names, scenes, and storylines. The findings found that the purposes, forms, characters' names, scenes, and storylines of each style have both similarity and differences in adaptation, enhancement of contents, and cutting off some stories according to the purpose of the authors. This study shows the inheritance and producing of the tale of Sang Thong that happened throughout the years and also indicated that this tale is a masterpiece and would not be lost in time.

1. บทนำ

สังข์ทอง เป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในสังคมไทยมายาวนาน จะเห็นได้ว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สังข์ทองปรากฏในรูปแบบต่างๆ มากมาย ทั้งบทละครนอก นิทาน แบบเรียน ละคร แม้กระทั่งภาพจิตรกรรมฝาผนัง รัชราภรณ์ ดิษฐบ้าน (2556, น.1) อธิบายว่า เรื่องสังข์ทองเป็นนิทานพื้นบ้านที่เล่าอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น พังงา นครศรีธรรมราช สุโขทัย อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ ในขณะที่อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ (2521, น. 3-4) อธิบายว่า “วรรณกรรมเรื่องสังข์ทองเกิดจากนิทานพื้นเมืองที่เล่ากันแพร่หลายในแถบเอเชีย. . . ชาวไทยมีเรื่องสังข์ทอง ชาวจีนมีเรื่องผลไม้ทอง และชาวเกาหลีมีเรื่องไขทอง” แสดงให้เห็นว่าเรื่องสังข์ทองไม่เพียงแต่แพร่หลายในท้องถิ่นไทยเท่านั้น หากยังมีเนื้อเรื่องที่คล้ายคลึงกับวรรณกรรมของชาติอื่นๆ ด้วย

ในประเทศไทยสังข์ทองสำนวนที่เก่าแก่มากคือ **สุวรรณสังข์ชาดก** หรือ **สุวรรณสังข์ชาดก** คาดว่าเป็นฉบับที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์สังข์ทองในสมัยต่อมา สุวรรณสังข์ชาดก เป็นนิทานปัญญาชาดก¹ ซึ่งเป็นนิทานทางพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่ประพันธ์ด้วยภาษาบาลีในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช และพระเมืองแก้ว กษัตริย์แห่งล้านนาไทย ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (อ้างถึงใน อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์, 2521, น. 5) ทรงพระนิพนธ์คำนำในหนังสือปัญญาชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติว่า

“หนังสือปัญญาชาดกนี้คือประชุมนิทานเก่าแก่ที่เล่ากันในเมืองไทยโบราณ 50 เรื่อง พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่ได้รวบรวมแต่งเป็นชาดกไว้ในภาษามคธ เมื่อพุทธศักราชประมาณ 2000 จนถึง 2200 ปี อันเป็นสมัยเมื่อพระสงฆ์พากันไปเล่าเรียนมาแต่ลังกาทวีป มาแต่งหนังสือเป็นภาษามคธขึ้นในเรื่องของตน และเป็นอย่างอรรถกถาธรรมาธิบาย เช่น มงคลทีปนี เป็นต้นบ้างตามอย่างพงศาวดารของลังกาบ้าง แต่งเป็นชาดก เช่น ปัญญาชาดกบ้าง เอาอย่างนิบาตชาดกบ้าง โดยเจตนาจะบำรุงพระศาสนาให้ถาวร”

สังข์ทองสำนวนที่ได้รับความนิยมและเป็นที่รู้จักของผู้่านมากที่สุด คือ **สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์** หรือ บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นสำนวนที่มีความไพเราะงดงามมาก ซึ่งพระองค์ทรงนำเค้าโครงเรื่องมาจากบทละครครั้งกรุงเก่า (สุภักดิ์ มหาวรรณ, 2547, น. 16) ซึ่งมีเค้าเรื่องมาจากสุวรรณสังข์ชาดก

¹ ปัญญาชาดก หรือ ปณณสาชาดก เป็นชาดกนอกนิบาตหรือพาหิรชาดก แต่งขึ้นโดยนำนิทานจากอรรถกถาชาดกและนิทานพื้นบ้านมาดัดแปลงให้เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในชาติภพต่างๆ . . . ตามชื่อปัญญาชาดก แปลว่า ชาดก 50 เรื่อง (มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2562)

โดยบทละครนอกสำนวนนี้ แบ่งเป็น 9 ตอน ได้แก่ กำเนิดพระสังข์ ถ่วงพระสังข์ นางพันธุรัต เลี้ยงพระสังข์ พระสังข์หนีนางพันธุรัต ท้าวสามนต์ให้นางทั้งเจ็ดเลือกคู่ พระสังข์ได้นางรจนา ท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาปลา หาเนื้อ พระสังข์ตีคัลลี ท้าวยศวิมลตามพระสังข์

ในปัจจุบันมีการนำเนื้อเรื่องบทละครนอกเรื่องสังข์ทองมาสร้างสรรค์ในรูปแบบนิทานสำหรับเด็กหลากหลายสำนวน หนึ่งในนั้นคือนิทานเรื่อง **กำเนิดพระสังข์** เล่าเรื่องโดย ตูบปอง ซึ่งเป็นหนังสือชุดนิทานจากนามานุกรมวรรณคดีไทย ของสำนักพิมพ์แอปปีคิดส์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2558 และได้รับรางวัลหนังสือดีสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี โครงการหนังสือเล่มแรก Bookstart ปี 2558 ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา และมูลนิธิหนังสือเพื่อเด็ก ทั้งยังได้รับคัดเลือกเป็น 100 หนังสือดีสำหรับเด็กและเยาวชน ปี 2561 ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม อีกด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าผู้รวบรวมและศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องสังข์ทองสำนวนต่างๆ ไว้จำนวนหนึ่ง เช่น อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ (2521) ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างและความคล้ายคลึงของสังข์ทองฉบับปัญญาสาตก และฉบับพระราชนิพนธ์ พบว่าสังข์ทองทั้ง 2 ฉบับมีความแตกต่างกันทั้งเนื้อเรื่องและตัวละคร แต่ที่เหมือนกันคือจุดมุ่งหมายที่เน้นถึงผลของการทำความดี และเชื่อในกรรมที่ทำในชาติปางก่อน วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2546) ได้ศึกษาแบบเรื่องนิทานสังข์ทอง การแพร่กระจายและความหลากหลาย โดยพบว่านิทานเรื่องสังข์ทองนี้แพร่หลายมาก ทำให้เกิดสำนวนท้องถิ่นมากมาย ทั้งในประเทศไทย และในดินแดนชนชาติไทนอกประเทศไทย สุภัค มหาวรรกร (2547) ได้ศึกษาการแปรรูปวรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง พบว่าตัวละครสำคัญของสำนวนต่างๆ มีลักษณะร่วมกัน แต่จะแตกต่างกันในด้านความคิด เนื้อเรื่อง รูปแบบการนำเสนอ และภาษา อีกทั้ง รัชรินทร์ อุดมเมืองคำ (2551) ยังได้ศึกษาวรรณกรรมแนววัฒนธรรมประชานิยม เรื่องสังข์ทองฉบับต่างๆ โดยพบว่าสังข์ทองฉบับต่างๆ ยังคงเค้าเรื่องหลักจากฉบับพระราชนิพนธ์ แต่จะมีการดัดแปลงตามวัตถุประสงค์ของการผลิต ช่องทางการนำเสนอ กลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนยุคสมัยที่ผลิต นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการเปรียบเทียบหรือดัดแปลงชาดกไว้ เช่น ณัฐกาญจน์ นาคนวล (2559) ศึกษาการสืบทอดเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย โดยพบว่า รูปแบบร้อยกรองและร้อยแก้วมีการใช้บทพรรณนา กับภาษาจินตภาพเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจและวรรณคดี ส่วนรูปแบบหนังสือภาพประกอบการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันมีการสืบทอดและดัดแปลงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์และกลุ่มผู้อ่านที่หลากหลายมากขึ้น อาทิ ดิษฐ์ ทรนัยธร และ กิ่งกาญจน์ บุรณสินวัฒนกุล (2562) ศึกษากลวิธีการดัดแปลงชาดกเป็นวรรณคดีชาดกในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ โดยพบว่าสรรพสิทธิ์คำฉันท์ได้รักษารูปเรื่องบางอย่างของชาดกเอาไว้ ทั้งยังมีการดัดแปลงเนื้อหาในลักษณะต่างๆ ด้วย เป็นต้นว่า เพิ่มเติม เปลี่ยนแปลง และตัดรายละเอียดบางอย่างเพื่อความเหมาะสม

จากการศึกษาพบว่า แม้จะมีผู้ศึกษาเปรียบเทียบสุวรรณสังฆชาดกกับสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์แล้ว แต่การเปรียบเทียบดังกล่าวก็ยังมีความประเด็นที่ขาดหายไป นอกจากนี้ยังไม่มีผู้ใดนำสุวรรณสังฆชาดกและสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ มาศึกษาเปรียบเทียบกับนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ ซึ่งเป็นนิทานที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญ ในบทความนี้ ผู้ศึกษาจึงมุ่งศึกษาเปรียบเทียบ สุวรรณสังฆชาดก กับ สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ และนิทานเรื่อง กำเนิดพระสังข์ ในด้านจุดมุ่งหมายการแต่ง รูปแบบ ฉันทลักษณ์ ชื่อตัวละครและฉากตลอดจนเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของเนื้อเรื่องของทั้งสามสำนวน โดยจะเลือกศึกษาด้วยวิธีการอ่านละเอียดและยกตัวอย่างตัวบทวรรณกรรมของแต่ละสำนวนมาเปรียบเทียบกันเฉพาะตอนกำเนิดพระสังข์ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมไทยข้ามยุคสมัย และเพื่อเติมเต็มองค์ความรู้ให้วงวรรณกรรมไทย

2. จุดมุ่งหมายในการแต่ง รูปแบบ และฉันทลักษณ์: ความเหมือนและความต่างของทั้งสามสำนวน

สุวรรณสังฆชาดก เป็นปัญญาสาตกที่แต่งขึ้นโดยนำนิทานจากอรรถกถาชาดกและนิทานพื้นบ้านมาดัดแปลงให้เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในชาติภพต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนา (มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2562) ในขณะที่สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ เป็นวรรณกรรมการแสดง มีจุดมุ่งหมายเพื่อการแสดงเป็นหลัก มีผู้แสดงเป็นตัวพระ ตัวนาง ตัวประกอบ มีต้นเสียงและลูกคู่สำหรับร้อง หรือตัวละครบางตัวอาจร้องเอง มีการรำรำ มีฉาก มีดนตรีปี่พาทย์ ซึ่งจะเป็นเครื่องห้า เครื่องคู่ หรือเครื่องใหญ่ก็ได้ (ละครนอกละครใน, 2562) ส่วนนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์มีจุดมุ่งหมายเพื่อสืบทอดวรรณกรรมซึ่งเป็นมรดกอันล้ำค่าของชาติไทย โดยให้ผู้ปกครองและคุณครู ร่วมกันปลูกฝังลูกหลานและศิษย์ ให้คุ้นชินและชื่นชอบในเรื่องราวของวรรณกรรมไทย

จะเห็นได้ว่า แม้จุดมุ่งหมายหลักของทั้งสามสำนวนจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน หากแต่จุดมุ่งหมายรองหรือจุดมุ่งหมายแฝงนั้นไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ ทั้งสามสำนวนมุ่งหวังให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน ผู้ชม หรือ ผู้ฟัง และด้วยเหตุที่ทั้งสามสำนวนนั้นต่างมีที่มาจากนิทานพื้นบ้านเหมือนกันจึงย่อมสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม เมื่อทั้งสามสำนวนมีจุดมุ่งหมายในการแต่งที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีรูปแบบและฉันทลักษณ์แตกต่างกันด้วย จะเห็นได้ว่า สุวรรณสังฆชาดกซึ่งเป็นปัญญาสาตกจะประพันธ์ด้วย “ร้อยแก้วภาษาบาลี” แปลเป็นร้อยแก้วภาษาไทย โดยหลวงธำรงเจริญรัฐ (เทศวิริยรัตน์) เปรียญ 4 ประโยค และจะมีรูปแบบในการเขียนเช่นเดียวกับปัญญาสาตกเรื่องอื่นๆ คือ เริ่มต้นด้วยภาษาบาลี และในต้นเรื่องจะกล่าวถึงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าชาดก

และมูลเหตุที่พระองค์ทรงปรารภขาดกให้ภิกษุฟัง ในสุวรรณสังฆชาดกพระพุทธเจ้าทรงตรัสเล่าขาดก ณ พระเชตวัน อารามของปิตทิกกฤหบดี โดยมีเหตุมาจากพระเทวทัตพยายามปลงพระชนม์พระองค์ ดังข้อความที่ว่า

“ . . สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อันเป็นอารามของปิตทิกกฤหบดี ทรงพระปรารภภิกษุเทวทัต ผู้ชวนชวายุอยู่เพื่อจะปลงพระชนม์ของพระองค์ เป็นมูลเหตุตรัสพระธรรมเทศนา มีคำเริ่มว่า สัจจํ กิเรวมาหํ สุตังนี้เป็นอาทิ ดำเนินความในนิทานจนว่า กิร ดังได้สดับฟังมาว่า ภิกษุเทวทัตนั้นเป็นโอรสแห่งสุปัพุทธสาภยราช ครั้นบรรพชาในพระพุทธศาสนาแล้ว พยายามคอยจะฆ่า พระผู้มีพระภาคเจ้า. . . ”

(ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 1)

หลังจากนั้นจะกล่าวถึงเนื้อเรื่องของสุวรรณสังฆชาดกซึ่งผู้ศึกษาจะกล่าวถึงต่อไป และต่อท้ายด้วยการประชุมชาดก กล่าวถึงตัวละครในเรื่องว่ามาเกิดเป็นใครในปัจจุบัน เป็นต้นว่า

“ พระยานาคเอาเรือมารับสุวรรณสังฆกุมารนั้น กลับชาติมาคือพระองค์อุลลิตเถระ . . นางสุวรรณจัมปภาเทวีแกล้งใส่โทษแก่พระนางจันทาเทวี กลับชาติมาคือนางจิณฺฆมานวิกา. . พระเจ้าพรหมทัตต์ราชบิดาสุวรรณสังฆกุมารกลับชาติมาคือ สุทโชนพุทธบิดา พระนางจันทาเทวี กลับชาติมาคือพระนางสิริมหามายาพุทธมารดา. . พระสุวรรณสังฆราชา กลับชาติมาคือเวตถาคต”

(ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 61-62)

ในขณะที่ สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์เป็นวรรณกรรมเพื่อการแสดง ประพันธ์ด้วยกลอนลำนำสำหรับขับร้อง คือ “กลอนบทละคร” ซึ่งเป็นบันเทิงคดีร้อยกรองที่ได้รับความนิยมและสืบทอดชนบมาจากอยุธยา มีความประณีตบรรจงเชิงศิลปะ โดยกลอนบทละครนั้นมีลักษณะเหมือนกลอนสุภาพ ในแต่ละวรรคนิยมใช้คำ 6-7 คำ โดยมากคำขึ้นต้นบทอาจมีเพียง 2 คำก็ได้ และใช้แทนวรรคสดับทั้งวรรค เช่น เมื่อนั้น ใช้ขึ้นต้นเมื่อกล่าวถึงผู้ใหญ่ บัดนั้น ใช้ขึ้นต้นเมื่อกล่าวถึงผู้น้อย มาจะกล่าวบทไป ใช้ขึ้นต้นเรื่อง หรือเรื่องราวที่แทรกเข้ามา นอกจากนี้กลอนแต่ละท่อนมักมีชื่อเพลงกำกับ และระบุจำนวนคำกลอนไว้ท้ายท่อนอีกด้วย (โชษิตา มณีใส, 2557, น. 81; สุปาณี พัดทอง, 2561, น. 78-79) ดังตัวอย่าง

๑ เมื่อนั้น	พระสังข์ซ่อนอยู่ก็รู้สิ้น
พระแม่ไปป่าเป็นอาจิน	ในจิตคิดถวิลทุกเวลา
จะใคร่ออกช่วยพระแม่เจ้า	สงสารผ่านเกล้าเป็นหนักหนา
เหน้อยยากลำบากกายา	กลับมาจนค้ำแล้วรำไร

.....
๗ 10 คำ ๗ เพลงนี้

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 51)

ส่วนนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ เป็นวรรณกรรมสำหรับเด็กที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากประพันธ์โดยประยุกต์ใช้ “กลอนหัวเดียว” ซึ่งเป็นร้อยกรองรูปแบบใหม่ที่ประยุกต์ฉันลักษณะจากเพลงพื้นบ้าน กล่าวคือ ประพันธ์โดยใช้เพลงพื้นบ้านเข้ามาผสมผสาน โดยเพลงพื้นบ้านที่เป็นกลอนหัวเดียวจะลงสัมผัสเสียงเดียวกันที่วรรคคู่ทุกวรรค และประยุกต์ให้มีลีลาใหม่ๆ (สุปถณี พัดทอง, 2561, น. 193) ดังตัวอย่าง

ลูกน้อยหอยสังข์หน้าแห่ง	เห็นแม่ใช้แรงแอบหน้าตาย้อย
ทุกวันออกช่วยเซ็ดดู	ตอนแม่ไม่อยู่ลูกลูออกจากหอย
นางจันท์เทวีแปลกใจ	ไม่รู้ว่ามีใครมาช่วยบ้อยบ้อย
ทุกวันทุกวี่มิขาด	กระท่อมสะอาดเก็บกวาดเรียบร้อย

(ตูป้อง, 2561, น.15)

3. ตัวละครและฉาก: ความเหมือนและความต่างของทั้งสามสำนวน

ด้วยจุดมุ่งหมายและช่วงเวลาการแต่งของทั้งสามสำนวนมีความแตกต่างกัน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชื่อตัวละครและฉากในแต่ละเรื่องมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ (2521, น. 9) ได้เปรียบเทียบ “ชื่อตัวละครอน” และชื่อเมืองในเรื่องสังข์ทองฉบับปัญญาสชาดก และฉบับพระราชนิพนธ์ไว้ในวารสารวัฒนธรรมไทย ปีที่ 17 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน พ.ศ. 2521 ผู้ศึกษาจึงนำข้อมูลนี้มาเปรียบเทียบเพิ่มเติมกับนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ ทั้งยังปรับและเพิ่มข้อมูลให้ครบสมบูรณ์ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1

การเปรียบเทียบชื่อตัวละครและฉากของสังข์ทองทั้งสามสำนวน

ตัวละคร/ฉาก	ปัญญาสชาดก	พระราชนิพนธ์	นิทาน
พระสังข์	พระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์	พระสังข์	ลูกน้อยหอยสังข์ หรือพระสังข์
พระราชบิดาของพระสังข์	พระเจ้าพรหมทัต	ท้าวศวิมล	ท้าวศวิมล
พระราชมารดาของพระสังข์ (มเหสีฝ่ายขวา)	นางจันทาเทวี	นางจันทเทวี	พระนางจันทเทวี
มเหสีฝ่ายซ้าย	นางสุวรรณจัมปากเทวี	นางจันทาเทวี	จันทา
มเหสีพระสังข์	นางคันธา	นางรจนา	-
นางยักษ์	นางยักษ์ขินี	นางพันธุรัต	นางพันธุรัตน์
เมืองรจนา	เมืองพาราณสี	เมืองสามล	-
เมืองพระสังข์	เมืองพรหมนคร	เมืองยศวิมล	เมืองยศวิมล

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าชื่อตัวละครในสุวรรณสังข์ชาดก ส่วนมากจะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า ตัวละคร “พระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์” แสดงให้เห็นว่า พระสังข์ในสุวรรณสังข์ชาดกเป็นพระโพธิสัตว์ไม่ใช่เจ้าชายทั่วไป ซึ่งสำนักราชบัณฑิตยสภา (2556) ให้ความหมายของพระโพธิสัตว์ไว้ว่าเป็น “บุคคลที่บำเพ็ญบารมีหรือกระทำความดีต่างๆ เพื่อให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า” เช่นเดียวกับชื่อ “เมืองพาราณสี” หรือ “วารานสี” เป็นเมืองที่ปรากฏในนิทานชาดกเรื่องต่างๆ เช่น ภูริทัตชาดก เตมียชาดก จันทกุมารชาดก รวมถึงสุวรรณสังข์ชาดก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเมืองนี้ว่าเป็นเมืองที่อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำคงคา เมืองแห่งนี้เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของ “ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน” สถานที่ซึ่งพระพุทธองค์แสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก คือ “ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร” (พระราชรัตนรังสี (วิริยฤทธิ์ วิยทุโธ), 2555) ส่วนชื่อ “พระเจ้าพรหมทัต” เป็นชื่อที่ปรากฏในชาดกหลายเรื่องเช่นกัน เนื่องจากในทางพระพุทธศาสนาพระเจ้าพรหมทัตเป็นกษัตริย์ผู้ครองกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระโอรสของพระองค์ ต่อมาทรงได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระราชบิดา โดยมีพระนามว่า “พระเจ้าพรหมทัต” เช่นเดียวกัน (พระมหากุณฺธิชัย วชิรเมธี และพระมหามรวิชัย ชาคารเมธี, 2559, น. 22-23) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พระนามพระเจ้าพรหมทัตในชาดกเรื่องต่างๆ เป็นคำที่นิยมใช้เรียกพระมหากษัตริย์โดยทั่วไป ไม่ใช่พระนามเฉพาะพระมหากษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง

ชื่อตัวละครและฉากในสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ดัดแปลงมาจากบทละครนอกครั้งกรุงเก่า ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสุวรรณสังข์ชาดก แต่จะเห็นว่าชื่อตัวละครและฉากในฉบับพระราชนิพนธ์กับฉบับปัญญาสชาดกมีความแตกต่างกันมาก เช่น “นางจันทาเทวี” ในสุวรรณ

สังฆชาตกเป็นพระราชมารดาของพระสังข์ หรือ มเหสีฝ่ายขวา ซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายดี แต่ในฉบับพระราชนิพนธ์ “นางจันทาเทวี” กลายเป็นชื่อของพระมเหสีฝ่ายซ้าย ซึ่งเป็นตัวละครปรปักษ์ และเนื่องด้วยสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์นั้นไม่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรองค์ ดังนั้น ชื่อตัวละครและชื่อเมืองในฉบับนี้ จึงไม่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธรศาสนาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามจะสังเกตได้ว่าในฉบับนี้จะมีการเรียกชื่อผู้ปกครองเมืองตามชื่อเมือง คือ เรียกชื่อผู้ปกครองเมืองว่าท้าวสามลเนื่องจากเป็นผู้ปกครองเมืองสามล

ส่วนชื่อตัวละครและชื่อเมืองในนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์นั้น มีความคล้ายคลึงกับชื่อตัวละครในฉบับพระราชนิพนธ์มาก เนื่องจากนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์นำตอนแรกของฉบับพระราชนิพนธ์มาถ่ายทอดในรูปแบบนิทาน อย่างไรก็ตามชื่อตัวละครในนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์มีความแตกต่างจากฉบับพระราชนิพนธ์เล็กน้อย เป็นต้นว่า ในฉบับนิทานส่วนมากจะเรียกพระสังข์ว่า ลูกน้อย ลูกน้อยหอยสังข์ พบการเรียกว่า “พระสังข์” ในท้ายเรื่องเพียงครั้งเดียวเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่าในฉบับนิทานเรียกพระนางจันทาเทวี มเหสีฝ่ายซ้ายในฉบับพระราชนิพนธ์ว่า “จันทา” โดยไม่มีคำนำหน้าชื่อ “นาง” หรือ “พระนาง” แต่อย่างใด

จะเห็นได้ว่า สาเหตุที่ชื่อตัวละครและฉากของทั้งสามสำนวนนั้นมีความแตกต่างกัน เกิดจากทั้งสามสำนวนมีวัตถุประสงค์ในการแต่งที่ต่างกัน กล่าวคือ การที่ตัวละครและฉากในสุวรรณสังฆชาตกมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรศาสนาเนื่องจากสุวรรณสังฆชาตกเป็นชาตกมีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์นั้นเป็นวรรณกรรมเพื่อการแสดง จึงสร้างสรรค์ชื่อตัวละครและฉากใหม่ หากยังคงสืบทอดบางส่วนของชื่อตัวละครหลักจากชาตกไว้ ได้แก่ คำว่า “สังข์” หรือ “จันท” นอกจากนี้จะเห็นได้ว่านิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์นั้นสืบทอดชื่อตัวละครและฉากจากฉบับพระราชนิพนธ์มาอย่างชัดเจน ทั้งยังสร้างสรรค์ชื่อตัวละครบางส่วนให้เหมาะสมกับความเป็นวรรณกรรมเด็ก เห็นได้ชัดเจนจากคำว่า “ลูกน้อยหอยสังข์”

4. เนื้อเรื่องของสังข์ทองทั้งสามสำนวน: กรณีศึกษาตอนกำเนิดพระสังข์

ในหัวข้อนี้ผู้ศึกษาจะนำเสนอเนื้อเรื่องสุวรรณสังฆชาตก สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ โดยหัวข้อแรกจะกล่าวถึงเนื้อเรื่องย่อสุวรรณสังฆชาตกช่วงกำเนิดพระสังข์ ต่อมาจะกล่าวถึงเนื้อเรื่องย่อสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ตอนกำเนิดพระสังข์ ส่วนนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์มีเนื้อเรื่องเช่นเดียวกับสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงไม่ขอกล่าวถึงเนื้อเรื่องย่อของนิทานเรื่องนี้ และต่อมาผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของทั้งสามสำนวน ส่วนหัวข้อสุดท้ายผู้ศึกษาจะกล่าวถึงลักษณะและปัจจัยในการสืบทอดและสร้างสรรค์จากการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่องของทั้งสามสำนวน เพื่อให้เห็นถึงการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมต่างสมัย

4.1 เนื้อเรื่องย่อสุวรรณสังฆชาดกช่วงกำเนิดพระสังข์

ในอดีตกาลมีกษัตริย์พระองค์หนึ่งมีพระนามว่าพระเจ้าพรหมทัต ครองพรหมนคร มีมเหสีสองพระองค์ คือ นางจันทา เป็นพระมเหสีฝ่ายขวา และนางสุวรรณจัมปาหรือจำปาทอง เป็นมเหสีฝ่ายซ้าย ต่อมาพระมเหสีทั้งสองพระองค์ทรงครรภ์พร้อมกัน เมื่อนางจำปาทองทราบว่า พระโพธิสัตว์จุติมาเกิดในครรภ์ของนางจันทา นางจำปาทองจึงนึกอิจฉา และคิดเป็นใหญ่แต่ผู้เดียว จึงให้ปาลกเสนาบดีใส่ร้ายนางจันทา ปาลกเสนาบดีเพ็ดทูล และยุยง ส่วนนางจำปาทอง ก็คอยส่งเสริม พระเจ้าพรหมทัตทรงมิได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนจึงรับสั่งให้ไล่ นางจันทาที่กำลังทรงครรภ์ออกจากพระราชวังเสีย

นางจันทาออกจากพระราชวังไปอาศัยอยู่ในป่ากับตายาย พระโพธิสัตว์ที่อยู่ในครรภ์ พิจารณาแล้วว่ามารดากำลังทุกข์ยากเกรงว่าจะเลี้ยงดูตนลำบาก จึงอธิษฐานให้กลายเป็นรูปสังข์ทอง เมื่อตั้งครรภ์ได้ 10 เดือน นางจันทาจึงคลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์ แม้จะทราบว่าลูกเป็นหอยสังข์ แต่นางยังคงรักษาไว้จนพระโพธิสัตว์เติบโตใหญ่ วันหนึ่งนางจันทาเข้าป่า พระโพธิสัตว์จึงออกจากหอยสังข์เพื่อมาทำงานบ้านคอยมารดา เมื่อนางจันทากลับมา นางเห็นกุมารอยู่ไกลๆ แต่ไม่รู้ว่าเป็นลูก ฝ่ายพระโพธิสัตว์เมื่อเห็นแม่ก็รีบหลบเข้าไปซ่อนในสังข์

วันหนึ่งนางจึงออกอุบายทำที่จะออกไปป่าตามเคย แต่นางไปแอบใกล้ๆ พระโพธิสัตว์ คิดว่าแม่ไม่อยู่แล้ว จึงออกจากหอยสังข์มาหุงหาอาหาร ทำงานบ้านคอยแม่เช่นทุกครั้ง เมื่อนางจันทาทราบว่ากุมารคนนั้นเป็นลูกของตน จึงเข้ามาทูลและใช้ไฟเผาหอยสังข์จนเสียหายมาก ในที่สุดนางจึงได้ลูกมาเลี้ยงดู

4.2 เนื้อเรื่องย่อสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ตอนกำเนิดพระสังข์

นานมาแล้ว มีกษัตริย์พระองค์หนึ่ง นามว่าท้าวยศวิมลครองเมืองยศวิมลมีพระมเหสี นามว่านางจันทเทวี และมีพระสนมนามว่านางจันทา นางจันทาธิษฐานนางจันทเทวี จึงหาทางกลั่นแกล้ง เมื่อนางจันทเทวีทรงครรภ์และประสูติพระโอรสเป็นหอยสังข์ นางจันทาได้ทีจึงยุให้ โหระหลงทำนายว่าพระโอรสของนางจันทเทวีเป็นกาลีบ้านเมือง ท้าวยศวิมลจึงให้นางจันทเทวี และพระโอรสในหอยสังข์ออกจากเมืองตามคำที่โหรทำนาย

นางจันทเทวีเดินทางออกจากเมืองด้วยความยากลำบาก เมื่อถึงชายป่าตายาย เกิดความสงสาร จึงให้นางจันทเทวีพักอยู่ด้วยกัน วันหนึ่งนางจันทเทวีเข้าป่าเพื่อเก็บผักเก็บฟืน ช่วยตายาย มีไก่อปามาจิกกินข้าวที่บ้าน พระโอรสจึงออกจากหอยสังข์เพื่อมาไล่ไก่ป่า และช่วยทำงานบ้าน เมื่อเสร็จจึงกลับเข้าไปอยู่ในหอยสังข์เช่นเดิม เมื่อนางจันทเทวีออกจากบ้านคราใด พระโอรสจะออกจากหอยสังข์มาช่วยทำงานบ้านทุกครั้ง

นางจันทเทวีแปลกใจว่าใครช่วยมาทำงานบ้าน และอยากรู้ว่าเป็นใคร วันหนึ่งจึงทำให้ออกจากบ้านไปป่าเช่นทุกครั้ง แต่แล้วก็ย้อนกลับมาที่บ้านจึงพบพระโอรสออกจากหอยสังข์

มาช่วยทำงานบ้าน เมื่อนางจันทเทวีเห็นว่าพระโอรสเป็นมนุษย์จึงทูลหอยสังข์ทั้งและสวมกอดพระโอรสด้วยความดีใจ

4.3 เปรียบเทียบเนื้อเรื่องของทั้งสามสำนวน: กรณีศึกษาตอนกำเนิดพระสังข์

ในหัวข้อนี้ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเนื้อหาสุวรรณสังฆชาดก สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์มีเนื้อหาที่เหมือนและแตกต่างกันอย่างไร โดยจะใช้วิธีพิจารณาทุกสำนวนไปตามลำดับเรื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 การเสด็จเลียบพระนครและบวงสรวงขอพระโอรส

สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ เริ่มต้นเรื่องด้วยการเสด็จเลียบพระนครของท้าวศรีวิมล ราษฎรต่างเรียกร้องให้พระองค์หาบุตร ทำให้พระองค์มีจิตใจร้อนรุ่ม จึงตั้งมั่นรักษาศีล และโปรดให้มีการบวงสรวงเทวดาเพื่อขอบุตร ดังตัวอย่าง

๑ มาจะกล่าวทไป	ถึงท้าวศรีวิมลไศสรวรย์
ไว้บุตรสวดวงศ์พงศ์พันธุ์	วันหนึ่งนั้นไปเลียบพระนคร
ราษฎรร้องว่าให้หาบุตร	พระทรงภูธรอันจิตตั้งพิศตร
มิได้สวสรวงสาคร	นั่งนอนร้อนใจใช้พอดี
.....	
จึงดำรัสตรัสเล่ามเหสี	ถ้วนถี้ชี้แจงแถลงไข
เจ้ามาช่วยพิเคิดนะดวงใจ	ค้นคว้าหาไปดูตามบุญ
บวงสรวงช่องเซทุกเวลา	รักษาศีลด้วยช่วยอุดหนุน
ถ้วนทุกนางในให้พร้อมมูล	เกลือกบุญของใครได้สร้างมา

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 31)

เนื้อหาการเสด็จเลียบพระนครและบวงสรวงขอพระโอรสของท้าวศรีวิมลนี้เป็นการเติมแต่งเหตุการณ์ที่ปรากฏเฉพาะในสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์เท่านั้น มิได้ปรากฏในสุวรรณสังฆชาดกและนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์

4.3.2 การสุบินและทำนายสุบิน

เรื่องสุวรรณสังฆชาดก พระนางจันทเทวีและพระมเหสีฝ่ายชายทรงสุบินในลักษณะ “เทพสังหรณ์” ในยามใกล้สว่างในคืนเดียวกัน พระนางจันทเทวีทรงสุบินว่า “พระอาทิตย์เปล่งรัศมีแผ่ไปในทิศานุทิศแล้วเวียนสิเนรุบรรพตสามรอบมาตักต้องทรงของพระนางจันทเทวี” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 2) ในขณะที่พระมเหสีฝ่ายชายทรงสุบินว่า “ท้าววาศพเจ้าพิภพดาวดึงส์ ทรงประทานดอกจำปาทองให้แก่นางเทวีแล้วก็เสด็จกลับไป นางเทวีรับดอกจำปาทอง

นั่นแล้วก็เชยชมชูพระทัย” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 3) เนมิกาจารย์จึงพยากรณ์ถวายว่า พระนางจันทาเทวีจะได้พระโอรส ส่วนพระมเหสีฝ่ายซ้ายจะได้พระธิดา ในขณะที่สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ผู้ที่ทรงสุบินมิใช่ราชเทวีทั้งสองพระองค์ หากแต่เป็นท้าวยศวิมล ซึ่งใครทำนายว่า พระองค์จะได้พระโอรส ดังตัวอย่าง

ฝันว่าอาทิตย์ฤทธิรงค์	ตกลงตรงพักตร์ข้างทักษิณ
ดาวน้อยพลอยค้างอยู่กลางดิน	เราฝันพักตร์ฉวยเอาด้วยพลัน
มือซ้ายได้ดวงดารา	มือขวาคว้าได้สุริย์ฉันท
แล้วหายไปแต่พระสุริยัน	ต่อโคกคัลย์รำไรจึงได้คืน

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 34)

เนื้อหาการทรงสุบินนี้ปรากฏเฉพาะในสุวรรณสังฆชาดก และสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์เท่านั้น มิได้ปรากฏในนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์

4.3.3 การประทานเรือนหลวงและสร้างเบญจกุกุณท์

เรื่องสุวรรณสังฆชาดกเมื่อพระเจ้าพรหมทัตทราบคำทำนายพระสุบิน พระองค์จึง “ตรัสประทานเรือนหลวงเป็นที่สบายให้แก่ราชเทวีทั้งสองพระองค์ ด้วยพระประสงค์จะให้ราชเทวีรักษาครรภ์ไว้ให้ดี” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 3) ทั้งยัง “มีพระประสงค์ให้สร้างเบญจกุกุณท์ไว้ทำ² สำหรับจะได้ทำราชาภิเษกพระราชบุตร” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 3) ในขณะที่สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ตัดเนื้อหาดอนนี้ออกไป

4.3.4 ผู้ที่จุดมาเกิดเป็นพระสังข์

เรื่องสุวรรณสังฆชาดกผู้ที่มาเกิดเป็นพระโอรสของพระนางจันทาเทวีคือ พระบรมโพธิสัตว์ ดังตัวบทที่ว่า “ครานั้นพระบรมโพธิสัตว์ยังท่องเที่ยวอยู่ในสงสารวัฏ จุดจากเทวโลกได้เกิดในครรภ์แห่งมเหสีขวาของพระเจ้ากรุงพรหมทัต” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 2) ในขณะที่สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ผู้ที่มาเกิดเป็นพระโอรสของพระนางจันทาเทวีคือเทวดาทั่วไปที่จุดมาเกิดบนโลกมนุษย์ตามความต้องการของท้าวยศวิมลที่จัดพิธีบวงสรวง ดังตัวบทต่อไปนี้

² ทำ เป็นภาษาเก่า แปลว่า รอคอย

๑ มาจะกล่าววทไป	สุราลัยในดาวดึงส์สวรรค์
เมื่อผลจะสิ้นพระชนม์นั้น	อัศจรรย์ร่อนรนเป็นพันไป
รัศมีศรีตนั้นก็หม่นหมอง	สิ่งของของตัวก็มัวไหม้
เทวตระหนกตกใจ	แจ้งในพระทัยจะวายชนม์
แล้วจึงตรีกตรองส่องเนตร	แจ้งใจในเหตุเภทผล
พระเจ้าท้าวยศวิมล	เสสรวงบวงบนแก้วเทวัญ
เทวจะมานิมนต์เรา	ให้พราจากดาวดึงส์สวรรค์
อย่าเลยจะจุติพลัน	อย่าให้เทวัญทันทนิมนต์
ลงไปเกิดในมนุสสา	แสวงหาศีลทานการกุศล
คิดแล้วกลั่นใจให้วายชนม์	ปฏิสนธิยังครรรภ์กลยา

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 33)

เนื้อหาเกี่ยวกับผู้ที่จุติมาเกิดเป็นพระสังข์ปรากฏในสุวรรณสังฆชาดกและสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์เท่านั้น ส่วนนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์มิได้กล่าวถึง

4.3.5 การคลอດพระสังข์

เรื่องสุวรรณสังฆชาดกพระนางจันทาเทวีถูกพระเจ้าพรหมทัตไล่ออกจากเมืองก่อน จึงไปคลอດพระสังข์ในป่า ณ กระต้อมตายาย เมื่ออายุครุฑครบ 10 เดือน ดังข้อความที่ว่า “... ตายายทราบเหตุแล้วนึกสมเพชและนึกดีใจ จึงพาพระนางจันทาเทวีมาเลี้ยงไว้ยังเรือน พระนางจันทาเทวีอาศัยอยู่ต่อมาจนทรงครุฑได้หกเดือน... เมื่ออยู่ในครุฑครบสิบเดือน รูปสังข์ทองนั้น จึงออกจากครุฑมารดาางดงามยิ่งนัก... ” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 6-7) ในขณะที่สังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ พระนางจันทาเทวีคลอດพระสังข์ในพระบรมหาราชวัง ต่อหน้าท้าวยศวิมล ตัวอย่างดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2

เปรียบเทียบตัวบทการคลอດพระสังข์ระหว่างฉบับพระราชนิพนธ์และฉบับนิทาน

ฉบับพระราชนิพนธ์	ฉบับนิทาน
๑ เมื่อนั้น	ด้วยพระนางจันทาเทวี
มเหสีป่วนปั่นพระครุฑเจ้า	พระมเหสีจะคลอດลูกน้อย
มิได้วายว่างบางเบา	โอรสหรือพระธิดา
เจ็บราวกับเขาผูกคร่ำรำ	ทุกคนตั้งหน้าตั้งตารอคอย
เป็นกรรมตามทัมมเหสี	ท้าวยศวิมลล้นจิต

ฉบับพระราชนิพนธ์	ฉบับนิทาน
จะจากที่สมบัติวัดตา	บ่าวไพร่คอยพัดคอยวีหรือห้อย
ยามพลอดก็คลออดพระลูกยา	ฉับพลันเสียงดังอึงมี
กุมารากำบังเป็นสังข์ทอง	นางจันทเทวีมีลูกเป็นหอย
.....	
กษัตริย์เพียงจะสิ้นชีวัน	
อับอายสาวสวรรค์กำนัลใน	
(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 39)	(ตีพิมพ์, 2561, น. 4-5)

4.3.6 สาเหตุการออกจากเมืองของนางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวี

การออกจากเมืองของนางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวี ในทุกสำนวนเป็นเหตุมาจากการใส่ร้ายของมเหสีฝ่ายชายร่วมกับเสนาบดีทั้งสิ้น แต่การใส่ร้ายในแต่ละสำนวนนั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ เรื่องสุวรรณสังฆชาตกนางจันทาเทวีถูกเสนาบดีและนางสุวรรณจัมปากเทวีใส่ร้ายว่า “พระนางจันทาเทวีจะมีใจชื้อตรงต่อพระองค์ก็หาไม่ ย่อมไปเสพกามคุณกับชนชาติต่ำช้า พระนางจันทาเทวีนั้นประพฤติกเล็ดหลอนหาสมควรไม่” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 5) ด้วยเหตุนี้นางจันทาเทวีจึงถูกพระเจ้าพรหมทัตไล่ออกจากเมือง

ส่วนสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์พระนางจันทเทวีถูกไล่ออกจากเมือง เนื่องจากพระนางจันทาติดสินบนไพร่ให้ทำนายใส่ความว่าการคลอดพระโอรสเป็นหอยสังข์นั้นเป็นกาลกิณี ในขณะที่นิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์นางจันทาเป็นผู้ใส่ความด้วยตนเองในเรื่องเดียวกัน ตัวอย่างดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3

เปรียบเทียบสาเหตุการออกจากเมืองของนางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวีระหว่างฉบับพระราชนิพนธ์และฉบับนิทาน

ฉบับพระราชนิพนธ์	ฉบับนิทาน
๑ บัดนั้น ไพร่ใหญ่ได้กินสินจ้าง สมจิตคิดไว้จะให้นาง พลัดพรากจากปราศไปทางไกล ทำคณตำรามาดูแล บิดเบือนเชือนแซ่แก้ไข	จันทาใส่ไฟล่อลอบ พระพี่นางคลอดลูกมาเป็นหอย อภัยภัยลีบ้านเมือง เอาเรื่องเอาเรื่อง อย่าช้าอย่าคอย (ตีพิมพ์, 2561, น.7)

ฉบับพระราชนิพนธ์	ฉบับนิทาน
แล้วทูลพระองค์ผู้ทรงชัย ทวยไฉนใครจะคลาดคลา จะเลิศเรื่องเฟื่องฟุ้งทั้งกรุงไกร เคราะห์ร้ายกลายไปเสียสิ้นสุด บ้านเมืองก็จะล่มโทรมทรุด ม้วยมุดฉิบหายวายปราณ แม้หขับไล่ไปไกลบุรี ธานี้จะเย็นเกษมศานต์ อย่าไว้พระทัยให้เนิ่นนาน เพลิงกาฬจะเผาเอาพารา	
(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 39)	

4.3.7 ความรู้สึกของผู้คนรอบข้างเมื่อนางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวีถูกขับไล่ออกจากเมือง

เหตุการณ์ที่นางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวีถูกขับไล่ออกจากเมือง ผู้คนรอบข้างทั้งสามสำนวนนั้น มีความรู้สึกทั้งเหมือนและแตกต่างกัน โดยผู้ศึกษาจะแบ่งเป็นความรู้สึกของพระเจ้ากรุงพรมหัตต์ หรือท้าวศุขุมล และความรู้สึกของนางสนม ดังนี้

4.3.7.1 ความรู้สึกของพระเจ้ากรุงพรมหัตต์ หรือท้าวศุขุมล

เมื่อนางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวีถูกขับไล่ออกจากเมือง พระเจ้ากรุงพรมหัตต์ในเรื่องสุวรรณสังฆชาดกกริ้วมาก ดังตัวบทที่ว่า “ทรงสดับถ้อยคำปลุกเสนาบดีและนางสุวรรณจำปาเทวี ทูลบรรยายนั้น หาทรงวิจารณ์โทษของนางจันทาเทวีให้ได้ความเท็จจริงก่อนไม่ ทรงกริ้วกราดเป็นกำลัง จึงรับสั่งให้ขับไล่นางจันทาเทวีให้ไปเสียจากราชนิเวศน์เรือนหลวง” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 5) สอดคล้องกับนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ที่ท้าวศุขุมลอยู่ในอาการกริ้วเช่นกัน ดังข้อความที่ว่า “ท้าวศุขุมลทรงไล่ ออกไป ออกไป ทั้งแม่ ทั้งหอย” (ตูปปอง, 2561, น. 10) ในขณะที่ท้าวศุขุมลในสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์นั้นโตกเศร้ายิ่งนัก พระองค์ “ร่ำพลางทอดพลางพุ่มพ่าย ระทวยกายทอดชบสลดพลัน” (พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 43) ทั้งยังรับสั่งให้นางจันทาช่วยจัดแจงทรัพย์สินเงินทองของแห้ง และนำเรือไปส่งให้พ้นเขตเมืองด้วย

4.3.7.2 ความรู้สึกของนางสนม

เมื่อนางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวี โดนไล่ออกจากเมือง นางสนมในทุกสำนวนมีความ โศกเศร้าเสียใจเช่นเดียวกัน ดังข้อความในเรื่องสุวรรณสังฆชาดกที่ว่า “พวกนักสนมและพนักงาน ทั้งหลาย สดับฟังสำเนียงพระนางจันทาเทวีปริเทวนาดำเนินจากอิฐฐาการกาลครั้งนั้น พวกกัน ร้องไห้ล่ำมกลิ้งเกลือกอยู่ไปมาเหมือนไม้ร่วงอันถูกลมยุคันทวาดพัดผันให้ลุ่มระเนไปจะนั้น” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 5-6) และสอดคล้องกับตัวบทของสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ ตัวอย่างดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4

เปรียบเทียบความรู้สึกของนางสนมระหว่างฉบับพระราชนิพนธ์และฉบับนิทาน

ฉบับพระราชนิพนธ์	ฉบับนิทาน
ว่าพลางนางช้อนทรงให้ เพียงขาดใจม้วยด้วยโหยหา เหล่าน้ำกลิ้งไม่กลั้นน้ำตา ชวนกันโศกกริมแท่นทอง	สงสารนางจันทเทวี น้ำตาไหลปรี่ทอดลูกไม่ปล่อย ใครว่าอะไรก็ช่างเขา แต่แม่รักเจ้านะจะลูกล้น
(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น.46)	(ตูป้อง, 2561, น. 9)

4.3.8 นางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวีพบตายาย

ในทุกสำนวน เมื่อพระนางจันทาเทวีเดินออกจากเมืองมาถึงป่าก็พบตายายเช่นเดียวกัน ดังข้อความในเรื่องสุวรรณสังฆชาดกที่ว่า “ตั้งแต่นางถูกขับไล่ออกมาหาไม้เครื่องหอมประปรังไม่มี กายอันเหม็นสาบ เจื่อไหลอาบทั่วสรรพพ ขมกค่อมมไปด้วยละอองผงธุรี ดำเนินพลางปริเทวนา ไปจนได้พบตายายสองคนเข้า” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 6) และสอดคล้องกับสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ แต่ในฉบับพระราชนิพนธ์นั้นจะเพิ่มรายละเอียด อาชีพของตายาย คือ ปลูกถั่ว งา ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 5

เปรียบเทียบเหตุการณ์นางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวีพบตายายระหว่างฉบับพระราชนิพนธ์และฉบับนิทาน

ฉบับพระราชนิพนธ์	ฉบับนิทาน
๑ เติมนมา สุริยาร้อนแรงแสงใส แลเห็นบ้านป่าพนาลัย โคมยงดีใจเข้าไปพลัน พบสองเฒ่าปลูกถั่ว นางหนึ่งวันทามิขม ฝ่ายว่าสองราดูหน้ากัน ยายถามตานั้นทันใด	เดินป่าลำบากลำบาก พระนางไม่บ่น ไม่โอดสาออย กระเซอะกระเซิงเหนื่อยล้า มาพบยายตาในกระท่อมน้อย
(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 49)	(ตีพิมพ์, 2561, น.13)

4.3.9 พระสังข์ออกจากหอยสังข์เพื่อช่วยเหลืองานบ้าน

พระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ในเรื่องสุวรรณสังข์ชาดกออกมาจากหอยสังข์เพื่อช่วยมารดาทำงานบ้านด้วยตัวเอง ดังข้อความที่ว่า “วันหนึ่งจึงพระนางจันทาเทวี เสด็จไปสู่ป่าด้วยกิจอันหนึ่ง พระสุวรรณสังข์โพธิสัตว์ออกจากกรูหอยสังข์แล้ว ทำการปักกวาดบ้านเรือนที่นอนของมารดา แล้วก็เข้าไปยังที่อยู่แห่งรูปหอยสังข์ตามเดิม” (ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 7) สอดคล้องกับนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ที่พระสังข์ออกจากหอยสังข์มาทำงานบ้านด้วยตัวเองเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง

ลูกน้อยหอยสังข์หน้าแห้ง	เห็นแม่ไขแรงแอบน้ำตาย้อย
ทุกวันออกช่วยเช็ดดู	ตอนแม่ไม่อยู่ลูกออกจากหอย
นางจันทเทวีแปลกใจ	ไม่รู้ว่ามีใครมาช่วยบ้อยบ้อย
ทุกวี่ทุกวันมิขาด	กระท่อมสะอาดเก็บกวาดเรียบร้อย
	(ตีพิมพ์, 2561 น. 15)

ในขณะที่สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์นั้น พระสังข์ออกมาช่วยมารดาทำงานบ้านเช่นกัน หากแต่มีการแต่งเติมให้เทพยดาที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้แปลงกายเป็นไก่ป่ามาจิกข้าวที่มารดาตากไว้เพื่อล่อให้พระสังข์ออกจากหอยสังข์ ดังตัวบทที่ว่า

๑ มาจะกล่าวบทไป
สงสารนางจันท์กัลยา

เทพไทสิงสู่อยู่พฤกษา
เจ้ามาเหนือยยากลำบากกาย

จึงบันดาลให้เป็นไวกว่า
 ชนก่อร่องดีก็มีไป

กินข้าวมารดาหาข้าไม่
 ค่อยเขี่ยข้าวให้กระจายดิน

เยี่ยมตลอดดูทั้งซ้ายขวา
ออกจากสังข์พลันทันใด

จะเห็นใครไปมากก็หาไม่
ฉวยจับไม่ได้ไล่ดี

หุงข้าวหาปลาไว้ทำแม่
ช่วยขับไล่ป้าประสาจน

ดูแลจัดแจงทุกแห่งหน
 สาละวันเล่นพลางไม่ห่างด

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 51-52)

4.3.10 การทុบหอยสังข์

เมื่อพระราชมารดาทราบว่าเป็นหอยสังข์นั้นมีพระราชโอรสอยู่ พระราชมารดาจึงทูลทูลหา
หอยสังข์ โดยในเรื่องสุวรรณสังฆชาดกพระนางจันทาเทวีไม่เพียงแต่ทูลหอยสังข์เท่านั้น หากแต่
นำเปลือกหอยไปเผาไฟด้วย ดังข้อความที่ว่า “ถ้าหากว่าโอรสของเราจักเป็นหอยสังข์อยู่อย่างนี้
คนเราก็จักพูดกันไปต่าง ๆ นาๆ คิดแล้วจึงเอาหอยสังข์นั้นทูลเสียให้แตกเก็บเอาเปลือกเผาไฟเสีย”
(ธารงเจติยรัฐ, หลวง, 2471, น. 8) ในขณะที่สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์และนิทานเรื่องกำเนิด
พระสังข์พระราชมารดาทูลหอยสังข์อย่างเดียว ไม่มีการเผาไฟ ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 6

เปรียบเทียบเหตุการณ์ทูลหอยสังข์ระหว่างฉบับพระราชนิพนธ์และฉบับนิทาน

ฉบับพระราชนิพนธ์	ฉบับนิทาน
มารดาซ่อนเร้นเห็นพร้อมมูล อุม่เอ๋ยพ่อคุณทูนหัว ซ่อนอยู่ในสังข์กำบังตัว พ่อทูนหัวของแม่ประหลาดคน ย่างเข้าในห้องทักจับได้ไม้ ก็ต่อสังข์ให้ແหลกแตกป่น พระสังข์ตกใจดังไฟลน จะหนีเข้าหอยตนก็จใจ	วันหนึ่ง จึงซุ่มแอบดู วันนั้นจึงรู้ลึกลอยในหอย คิดปั๊ป คว่าปั๊บ จับไม้ รีบวิ่งเร็วไวเข้าไปทูลหอย
(พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, 2540, น. 53)	(ตีพิมพ์, 2561, น. 16)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าสุวรรณสังข์ชาดก สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์มีเนื้อหาที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน ผู้ศึกษาจึงขอเสนอประเด็นต่างๆ มาสรุปในรูปแบบตารางเพื่อให้เห็นความเหมือนและความต่างที่ชัดเจนมากขึ้นดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7

เปรียบเทียบรายละเอียดของเนื้อเรื่องจากทั้งสามสำนวน: กรณีศึกษาตอนกำเนิดพระสังข์

เนื้อเรื่อง	ฉบับชาดก	ฉบับ พระราชนิพนธ์	ฉบับนิทาน
1. การเสด็จเสียบพระนครและบวงสรวง ขอพระโอรส	-	✓	-
2. การสุบินและทำนายสุบิน	พระมเหสีทั้ง สองทรงสุบิน	ท้าวยศวิมล ทรงสุบิน	-
3. การประทานเรือนหลวงและสร้าง เบญจกฤตภัณฑ์	✓	-	-
4. ผู้ที่จุดกำเนิดเป็นพระสังข์	พระโพธิสัตว์	เทวดาทัวไป	-
5. การคลอดพระสังข์	คลอดในป่า หลังถูกไล่ ออกจากเมือง	คลอดในวัง แล้วจึงถูกไล่ ออกจากเมือง	คลอดในวัง แล้วจึงถูกไล่ ออกจากเมือง

เนื้อเรื่อง	ฉบับชาดก	ฉบับ พระราชนิพนธ์	ฉบับนิทาน
6. สาเหตุการออกจากเมืองของ นางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวี	มเหสีฝ่ายซ้าย ใส่ร้ายนาง เสพงามคุณกับ ชนชาติต่ำช้า	มเหสีฝ่ายซ้าย ให้โหรทำนายว่า พระโอรสเป็น กาลกิณี	มเหสีฝ่ายซ้าย ใส่ความว่า พระโอรสเป็น กาลกิณี
7. ความรู้สึกของผู้ครอบครองเมื่อ นางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวี โดนไล่ออกจากเมือง	กริ้ว	ทรงโศกเศร้า	กริ้ว
7.1 พระเจ้าพรหมทัต หรือท้าวศิวมล	โศกเศร้า	โศกเศร้า	โศกเศร้า
7.2 นางสนม			
8. นางจันทาเทวี หรือนางจันทเทวี พบตายายเมื่อออกจากเมือง	✓	✓	✓
9. พระสังข์ออกจากหอยสังข์ เพื่อช่วยเหลืองานบ้าน	ออกจากหอย สังข์ด้วยตัวเอง	ออกจากหอยสังข์ เพราะเทพยดา แปลงกายเป็น ไก่ป่ามาจิกข้าว	ออกจากหอย สังข์ด้วยตัวเอง
10. การทูลหอยสังข์	ทูลหอยสังข์แล้ว นำเปลือกไปเผา ไฟ	ทูลหอยสังข์อย่าง เดียว	ทูลหอยสังข์ อย่างเดียว

4.4 ลักษณะและปัจจัยในการสืบทอดและสร้างสรรค์จากการศึกษาเปรียบเทียบ เนื้อเรื่องของทั้งสามสำนวน: กรณีศึกษาตอนกำเนิดพระสังข์

จากการเปรียบเทียบรายละเอียดเนื้อเรื่องสุวรรณสังข์ชาดก สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์นั้น หากผู้ศึกษายึดสำนวนนิทานเป็นหลักจะพบลักษณะการสืบทอดและสร้างสรรค์จากสองสำนวนก่อนอย่างชัดเจน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.4.1 ลักษณะและปัจจัยในการสืบทอดเนื้อเรื่องของทั้งสามสำนวน

เมื่อศึกษาตัวบทของฉบับนิทานแล้วเปรียบเทียบกับฉบับพระราชนิพนธ์และฉบับชาดกพบว่าสำนวนนิทานมีการสืบทอดลักษณะต่าง ๆ จากสำนวนก่อนอย่างเห็นได้ชัด ผู้ศึกษาจะยกตัวอย่างลักษณะการสืบทอดที่สำคัญ เป็นต้นว่า สืบทอดข้อคิดคติสอนใจมาจากสำนวนก่อน จะเห็นได้ว่าสำนวนนิทานยังคงข้อคิดเรื่องจากฉบับพระราชนิพนธ์และชาดกไว้ คือ “ความกตัญญู กตเวที” ของลูกที่มีต่อบุพการี เห็นได้จากปรากฏเหตุการณ์พระสังข์ออกมาจากหอยสังข์เพื่อช่วยมารดาทำงานบ้านในทุกสำนวน รวมถึงข้อคิด “ความรักของแม่ที่มีต่อลูก” ดังจะเห็นว่าในทุกสำนวน

ไม่ว่าลูกจะเกิดมาเป็นหอยสังข์แต่พระมารดาก็ยังรักและดูแลลูกเสมอ หรือจะเป็นการสืบทอดลักษณะเด่นของตัวละครต่าง ๆ ที่ผู้คนจดจำได้ เช่น คงความชั่วร้ายหรือความอิจฉาริษยาของมเหสีฝ่ายซ้าย คงความน่าสงสารของมเหสีฝ่ายขวาและพระสังข์ หรือคงความเด็ดขาดของพระราชบิดาของพระสังข์ เป็นต้น

สาเหตุที่นิทานกำเนิดพระสังข์สืบทอดลักษณะต่างๆ จากสุวรรณสังฆชาดก และสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ดังที่ผู้ศึกษาได้ยกตัวอย่างไปนั้น เกิดจากปัจจัยหลัก คือ วัตถุประสงค์ในการแต่งนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์เป็นวรรณกรรมสำหรับเด็กจึงยังคงข้อคิดอันดีงามที่แฝงไว้ในเรื่องอย่างแยบยล ปรานี เชียงทอง (2526, น. 134) อธิบายว่า “การเขียนเรื่องสำหรับเด็ก ไม่ควรเป็นเรื่องสั่งสอนโดยตรง เพราะถ้าเป็นเรื่องสั่งสอนโดยตรง เด็กจะเกิดความรู้สึกต่อต้าน” ดังนั้นลักษณะดังกล่าวนี้จึงเหมาะสมในการสืบทอดอย่างยิ่ง นอกจากนี้การที่ยังคงลักษณะเด่น ของตัวละครต่าง ๆ ที่ผู้คนจดจำได้ไว้ เกิดจากการที่นิทานกำเนิดพระสังข์ต้องการอนุรักษ สืบทอดวรรณกรรมซึ่งเป็นมรดกอันล้ำค่าของชาติไทย จึงยังคงลักษณะเด่นของตัวละครต่าง ๆ ไว้ เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เด็กคุ้นชินกับวรรณกรรมไทย

4.4.2 ลักษณะและปัจจัยในการสร้างสรรค์เนื้อเรื่องของทั้งสามสำนวน

เมื่อศึกษาตัวบทของฉบับนิทานแล้วเปรียบเทียบกับฉบับพระราชนิพนธ์และฉบับชาดกพบว่าฉบับนิทานนอกจากจะมีการสืบทอดแล้ว ยังมีการสร้างสรรค์ใหม่ในลักษณะต่างๆ อีกด้วย ผู้ศึกษาจะยกตัวอย่างลักษณะการสร้างสรรค์ต่าง ๆ เป็นต้นว่า การปรับเปลี่ยนเนื้อหา เช่น สาเหตุการออกจากเมืองของนางจันท์เทวีในฉบับนิทาน มีการปรับเปลี่ยนให้มเหสีฝ่ายซ้ายเป็นผู้ใส่ความนางจันท์เทวีว่าพระโอรสเป็นกาลกิณีด้วยตนเอง ไม่ได้มีการร่วมมือกับโอรสดังเช่นฉบับพระราชนิพนธ์ ทั้งยังมีการตัดเหตุการณ์ต่าง ๆ ออกไปด้วย เช่น ตัดเนื้อหาการเสด็จเลียบพระนครและบวงสรวงขอพระโอรส ตัดเนื้อหาที่อธิบายว่าผู้ใดจุติมาเกิดเป็นพระสังข์ ตัดเนื้อหาการสุบินและทำนายสุบิน ทั้งยังมีการเพิ่มรายละเอียดต่าง ๆ เข้ามาในเนื้อเรื่องด้วย โดยเฉพาะการบรรยายฉาก รวมถึงการอธิบายอากัปกิริยาและความรู้สึกของตัวละครต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมา เช่น “...ทุกคนตั้งหน้าตั้งตารอคอย ท้าวยศวิมลล้นจิต บ่าวไพร่คอยพัดคอยวีห้อยหรือ...” (ตุ๊ปอง, 2561, น. 4) “เดินปาล้าปากสาบ... กระเซอะกระเซิงเหนียวล้า...” (ตุ๊ปอง, 2561, น. 13) หรือ “...แม้รักเจ้านะลูกน้อย” (ตุ๊ปอง, 2561, น. 9)

สาเหตุที่นิทานกำเนิดพระสังข์มีการสร้างสรรค์ในลักษณะต่างๆ ดังที่ผู้ศึกษาได้ยกตัวอย่างไปนั้น เกิดจากปัจจัยหลัก คือ วัตถุประสงค์ในการแต่งเช่นเดียวกับการสืบทอด เนื่องด้วยนิทานเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมเด็ก ผู้รับสารเป็นเด็ก ผู้เขียนจึงต้องสร้างสรรค์นิทานในลักษณะที่เด็กชื่นชอบ สุกฤษดา ชมเกตุ (2522, น. 98 อ้างถึงใน ภิญญาพร นิตยะประภา, 2534, น. 33) กล่าวถึงสาเหตุที่เด็กชอบนิทานไว้ หนึ่งในนั้นคือ “นิทานมีการดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว ตรงไปตรงมา และตอบ

คำถามดักได้ทันทีว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ และผลเป็นอย่างไร ซึ่งความรวดเร็วในการดำเนินเรื่องนี้ ตรงกับลักษณะของเด็กซึ่งชอบความรวดเร็ว อยากรู้ทันทีว่า มีอะไรเกิดขึ้น และผลเป็นอย่างไร" ดังนั้นฉบับนิทานจึงมีการสร้างสรรค์ให้เนื้อเรื่องดำเนินไปอย่างรวดเร็ว โดยมีการตัดเนื้อหาออกจำนวนมากเพื่อไม่ให้เรื่องมีความซับซ้อนจนเกินไป และมีการอธิบายอากัปกริยาและความรู้สึกของตัวละครต่างๆ อย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้เด็กเข้าใจเนื้อเรื่องได้ง่ายขึ้น

5. สรุปและอภิปรายผล

วรรณกรรมนิทานเรื่องสังข์ทองไม่เพียงแต่เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านของไทยเท่านั้น หากยังเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่เล่ากันแพร่หลายในแถบเอเชียด้วย โดยวรรณกรรมเรื่องนี้ รังสรรค์มาตั้งแต่โบราณกาล ได้รับอิทธิพลจากนิทานพื้นบ้าน สุนัขยาสชาดก พัฒนาเป็นบทละครนอก และนิทานสำหรับเด็ก แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมไทยในด้านต่างๆ ทั้งตัวละคร ฉาก รูปแบบ ฉันทลักษณ์ และเนื้อหา โดยสังข์ทองแต่ละสำนวนจะมีความเหมือนและแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ในการแต่งและยุคสมัย

ด้านตัวละครและฉาก จะเห็นได้ว่าชื่อตัวละครและฉากในเรื่อง สุวรรณสังข์ชาดก จะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และมีความแตกต่างจาก สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์อย่างยิ่ง เนื่องจากทั้งสามสำนวนมีวัตถุประสงค์ในการแต่งที่ต่างกัน เช่น พระราชนิพนธ์ของพระสังข์ในเรื่องสุวรรณสังข์ชาดก คือ พระเจ้าพรหมทัต ส่วนในสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์ คือ ท้าวสามล หรือ พระราชมารดาของพระสังข์ในเรื่อง สุวรรณสังข์ชาดก คือ พระนางจันท์ทาเทวี ส่วนใน สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์และนิทานเรื่อง กำเนิดพระสังข์ คือ พระนางจันท์เทวี

ด้านรูปแบบและฉันทลักษณ์ จะเห็นได้ว่าเรื่องสุวรรณสังข์ชาดก จะมีรูปแบบและฉันทลักษณ์ตามขนบหรือแบบแผนของการประพันธ์ปัญญายาสชาดก ซึ่งมีลำดับการนำเสนอเรื่องที่ชัดเจน ส่วนสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ มีการสืบทอดการประพันธ์ลักษณะบทละครนอกมาจากกรุงศรีอยุธยา และนิทานเรื่องกำเนิดพระสังข์สร้างสรรค์โดยการประยุกต์ใช้ฉันทลักษณ์ของเพลงพื้นบ้านโบราณในการประพันธ์เรื่อง จึงเสริมสร้างอารมณ์ความเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี

ด้านเนื้อหา จะเห็นได้ว่าสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ตอนกำเนิดพระสังข์ มีเนื้อหาที่แตกต่างจากเรื่องสุวรรณสังข์ชาดกอย่างมาก มี การดัดแปลงเนื้อหา เช่น การทรงสุบินในเรื่องสุวรรณสังข์ชาดก ผู้ที่ทรงสุบิน คือ พระราชนิพนธ์ทั้งสองพระองค์ ส่วนสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ผู้ที่ทรงสุบิน คือ ท้าวยศวิมล หรือ ช่วงเวลาการคลอตพระสังข์ในเรื่องสุวรรณสังข์ชาดกพระนาง

จันทาทวีทรงลอดพระสุวรรณสังขุมาร ณ กระตอมของตายายในป่า ส่วนในสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ พระนางจันท์ทวีทรงลอดพระสังข์ในพระบรมมหาราชวัง การเติมแต่งเนื้อหา เช่น เพิ่มเนื้อหาการเสด็จเลียบพระนครและบวงสรวงขอพระโอรสของท้าวยศวิมล เพิ่มเนื้อหาให้เทพดาแปลงกายเป็นไก่ป่าเพื่อล่อให้พระสังข์ออกมาจากหอยสังข์ และการตัดเนื้อหา เช่น ตัดเนื้อหาการประทานเรือนหลวงและสร้างเบญจกุกุภักดิ์แก่พระราชเทวีของพระเจ้าพรหมทัต ทั้งนี้การที่ทั้งสองสำนวนนี้มีเนื้อหาที่แตกต่างกัน เป็นผลมาจากมีวัตถุประสงค์ในการแต่งที่ต่างกัน และจะสังเกตได้ว่า สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์นั้นแต่งขึ้นเพื่อการแสดง จึงมีรายละเอียดของเนื้อหาที่มากกว่าเรื่องสุวรรณสังขชาติ ส่วนนิทานเรื่อง กำเนิดพระสังข์ เป็นนิทานที่สร้างขึ้นจากสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ทำให้มีเนื้อหาไม่ต่างกันมากนัก แต่ด้วยนิทานเรื่องนี้เป็นนิทานสำหรับเด็ก จึงมีการการตัดเนื้อหาออกจำนวนมาก ดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว และสร้างเนื้อเรื่องให้เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน

ทั้งนี้ ผู้ศึกษามองว่าสิ่งที่สังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์และนิทานยังคงสืบไว้จากชาดก ไม่มีการเปลี่ยนแปลง คือ ข้อคิดของเรื่องและลักษณะเด่นของตัวละคร ส่วนรายละเอียดบางส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงนั้น เกิดจากวัตถุประสงค์ในการแต่งของแต่ละฉบับที่มีความแตกต่างกัน เช่น ฉบับพระราชนิพนธ์เป็นวรรณกรรมการแสดงจึงทำให้มีเนื้อหาที่ยาวกว่าและมีรายละเอียดมากกว่า ส่วนฉบับนิทานเป็นวรรณกรรมสำหรับเด็ก ผู้เขียนสร้างสรรค์ให้มีลักษณะที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กหรือเพื่อให้เด็กชื่นชอบ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรม เรื่องสังข์ทองนั้น นอกจากจะเห็นพัฒนาการของวรรณกรรมเรื่องนี้ที่ข้ามผ่านยุคสมัยแล้ว ยังทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่า ไม่สูญหายไปตามกาลเวลา และอยู่คู่แผ่นดินไทยไปตราบนานเท่านาน

เอกสารอ้างอิง/References

- ณัฐกาญจน์ นาคนวล. (2559). *เรื่องเล่าทศชาติชาดก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตูป้อง. (2561). *กำเนิดพระสังข์ ชูตินิทานจากนามานุกรมวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: แพลนฟอร์คิดส์.
- ธำรงเจตียรัฐ, หลวง. (2471). *ปัญญาสชาดก ปัจฉิมภาค ภาคที่ 193 สุวรรณสังขชาดก*. กรุงเทพฯ: ไสภณพิพรรธนาการ. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์โท พระยาประเสริฐสุนทราศรัย (กระจ่าง สิงหเสนี))
- ปราณี เขียวทอง. (2526). *วรรณกรรมสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี และพระมหามรวิชัย ชาติเมธี. (2559). *หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. กรุงเทพฯ: แม็คเอ็ดดูเคชั่น.
- พระราชรัตนรังสี (วิริยฤทธิ์ วิญญูโช). (2555). *มหัศจรรย์แห่งพาราณสี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2540). *บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ภิญญาพร นิตยะประภา. (2534). *การผลิตหนังสือสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์.
- มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (2562). *ปัญญาสชาดก*. สืบค้นจาก <http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/folk-literature/252-folk/455--m-s>
- รัชนีกร อุดเมืองคำ. (2551). *การศึกษาวรรณกรรมแนววัฒนธรรมประชานิยม เรื่อง สังข์ทอง ฉบับต่าง ๆ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ละครนอก ละครใน. (2562). สืบค้นจาก <http://www.finearts.go.th/nakhonphanomlibrary/parameters/km/item/ละครนอก-ละครใน>
- วัชรารัตน์ ดิษฐบ้าน. (2546). *แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง การแพร่กระจายและความหลากหลาย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภัค มหาวรากร. (2547). *การแปรรูปรวรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง* (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, คณะมนุษยศาสตร์, ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก.
- สุภาณี พัดทอง. (2561). *การประพันธ์ร้อยกรอง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักราชบัณฑิตยสภา. 2556). *พระโอรสตัวมหายาน*. สืบค้นจาก <http://www.royin.go.th/?knowledge=พระโอรสตัวมหายาน-13-ด>

- อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์. (2521). สังข์ทอง ฉบับปัญญาสสชาติและฉบับพระราชนิพนธ์. วารสารวัฒนธรรมไทย, 17(4), 3-12.
- อาทิตย์ จุฬนัยธร และ กิ่งกาญจน์ บุรณสินวัฒนกุล. (2562). สรรพสิทธิ์คำฉันท์: กลวิธีการดัดแปลงชาดกเป็นวรรณคดีชาดก. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 1(1). 99-123.